

AZ IFJÚSÁG SZOCIALIZÁCIÓJÁNAK JELLEMZŐI ALULNÉZETBEN: IDENTITÁS ÉS ELŐÍTÉLET JELLEMZŐI FIATALOKNÁL

SZOBOSZLAI Katalin

Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Alkalmazott Társadalomtudományi Tanszék
H-4400 Nyíregyháza, Sóstó u. 2-4.; e-mail: szkati@de-efk.hu

Murányi I.: *Identitás és előítélet*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2006.

Murányi István *Identitás és előítélet* című könyve témájában új eredményeket feltáró és hiánypótló mű. A szerző doktori disszertációban dolgozta fel az identitás és előítélet kérdéseit, és a sikeresen – az ELTE Szociológiai Doktori Iskolában – megvédett, Ph.D. fokozatot jelentő dolgozatának publikációja ez a könyv.

Hová tartozunk, és mit gondolunk másokról? – fogalmazódik meg bennem a kérdés a könyv elolvasása után. Különösen izgalmas ez a kérdés, amikor a kutató a felnövő generáció egyes korcsoportjaiban vizsgálja meg a szocializáció eredményeit, a nemzeti identitás és az előítélet jellemzőit.

A szerző a könyv első és második fejezetében vezeti be az olvasót az identitásról és előítéletekről szóló szociológiai – politikai gondolkodásba. A szerző a fogalmak tisztázásához a nemzetközi szakirodalom áttekintése mellett kitér hazánkban, az államszocializmus időszakára jellemző, és az azt megelőző korszakban elfogadott nemzettudat értelmezésre. A nemzethez való tartozás mellett, a 20. század eseményeinek tükrében, az előítélet és a nyílt diszkrimináció összefonódásának áttekintésére is sor kerül. Az identitás társadalomtörténeti értelmezése folytatódik a 1990-es évektől megváltozott, demokratikus politikai rendszerben, ahol a nemzethez való tartozás kérdése árnyaltabb, és kibővül a kisebbségekhez való tartozással. Az előítéletek működésében az államszocializmus időszakában az uralkodó ideológiára visszavezethető konfliktuskerülést felváltja maga a konfliktus, egyes nemzetiségi és kisebbségi csoportokhoz való viszonyban.

A könyv harmadik fejezetében a szerző a kutatási célokkal ismerteti meg az olvasót. A kutatás a tizenévesek nemzeti identitása és kisebbségekhez való viszonyának feltérképezésére irányult. A nemzethez való tartozás és az előítéletek jellemzőinek minél jobb megismerése érdekében a szerző számos, korábban az ifjúság körében végzett vizsgálatot használt fel másodelemzéssel, és saját kutatást indított az ország keleti településein élő vagy tanuló fiatalok körében. Az elemzésekhez felhasznált, az adatbázist jelentő kutatásokból képzett fiatalok csoportjai a következők voltak (zárójelben az adatfelvétel ideje): 0-17 évesek (1992); Nyolcadikosok (1995); Szabolcsi középiskolások (1993); Debreceni egyetemisták (1994); Szabolcsi tizenévesek (1995); Sopron-Salgótarján (1997); Hetedikesek (1998); Pécsi középiskolások (1999); Szolnoki fiatalok (1997); Keleti fiatalok (1999) Felekezeti fiatalok (2003).

A szerző az alábbi kérdésekre keresett választ:

„Milyen főbb vonásai vannak a tizenéves fiatalok nemzeti identitásának és előítéletes gondolkodásának a rendszerváltozást követő időszakban?”

„Milyen kapcsolat van a nemzeti identitás, az előítéletesség és a fiatalok szocio-kulturális jellemzői között?”

A szerző az adatok elemzésekor foglalkozik:

1. A tizenévesek *előítéletességének jellemzőivel*: miben nyilvánul meg, milyen változóktól függ, milyen alakzatokba rendeződik.

2. Ezt követően a *nemzet-és magyarág-fogalom értelmezése* és szocio-kulturális összetevők alapján kialakított típusainak jellemzése következik.

3. Az elemzés harmadik részében a *nemzeti identitás gondolati konstrukciói és az előítéletes attitűdök közötti ok-okozati kapcsolati modellek* vizsgálata kerül középpontba.

4. Végezetül, az *eredmények lehetséges magyarázatával szolgál a szerző.*

Az *előítéletes gondolkodás* jellemzőit a fiataloknál a mássággal szembeni tolerancia/intolerancia mérésének eredményeivel közli a szerző. A 14-18 éves fiatalok legkevésbé a deviáns csoportokhoz tartozókat (büntetett előéletűek, kábítószeresek, iszákosok) fogadják el szomszédnak, velük szemben erősen jelentkeznek az intolerancia. Az etnikai csoporthoz tartozók közül a cigányság elutasítása a legnagyobb arányú. A fiatalok általában inkább intoleránsak a szomszédság megítélésében, semmint elfogadóak. A másság kapcsán a vizsgálatba bekerült a fogyatékos családtaggal együtt élő családok elfogadásának kérdése, akikkel szemben az összes előbb említett vizsgálatba bevont csoport közül a leginkább elfogadóak a fiatalok. Az idegenek és bevándorlók kapcsán a lakóhely megválasztásának szabadságát tekintve a tolerancia minden második fiatalra jellemző a keleti országrészben. Erősebb azonban az a vélekedés, hogy „mindenkinek abban az országban kell leélnie az életét, ahol született”, vagyis amikor már nem szabadságjogként jelentkezik a lakóhely megválasztása, hanem az idegenek befogadásáról kell döntenie, akkor intoleránsak a fiatalok. A magyarországi cigánysággal szembeni előítélet mérésénél az elutasítás a sztereotípiákat megjelenítő megfogalmazásoknál jelentkezett leginkább. Így például a cigányok munkához való viszonyát és a szociális segélyezést összekapcsoló sztereotípiát a leginkább preferált kijelentés, és a legkevésbé gondolják azt a fiatalok, hogy a cigányoknak több segítséget kellene adni, mint a nem cigányoknak. Az erős cigányellenesség mellett, a zsidókkal szembeni előítélet kevésbé jellemző, így a fiatalok a vallási csoporthoz tartozókkal szemben inkább elfogadóbbak. A vallási csoporthoz tartozás miatt az együttélésből vagy éppen a foglalkozásból való kirekesztés nem számottevő. Amíg a cigánysággal szemben mutatott negatív diszkriminációt alátámasztja az előítéletes gondolkodás, addig a hátrányos megkülönböztetés a zsidósággal szemben nem jellemző.

A 10-18 éves szabolcsi fiatalok almintán elvégzett vizsgálat rávilágít a fiatalok előítéletének forrására. A vizsgálatban lehetőség volt arra, hogy a népcsoportra jellemző tulajdonságokat értékeljék a fiatalok a cigányok és a nem cigányok, az un. „magyarok” vonatkozásában. A kutató azokat a tulajdonságokat kereste, amelyeket a fiatalok tulajdonítanak a cigányoknak. A népcsoportra jellemző gyakori tulajdonságként említették az összetartást, az erőszakosságot, és a legkevésbé tartották jellemzőnek, hogy gazdagok, okosak és megbízhatóak lennének. Jelentős azok aránya, akik a kedvező tulajdonságokat tartják érvényesnek a „magyaroknál”, és nem tulajdonítják ugyanezeket a

Szociológiai Szemle 2008/2.

cigányoknak. A vizsgálatba szülőket is bevontak, akik hasonlóképpen vélekedtek, mint a fiatalok. Itt a kutató fontos megállapításra jutott, miszerint a családi szocializációnak jelentős hatása van a gyerekek, fiatalok gondolkodására, a kisebbségi népcsoporttal szemben kialakított attitűdre.

A szerző az előítéletesség vizsgálatánál kitért az előítéletesség és a szocio-kulturális jellemzők oksági kapcsolatának vizsgálatára. A szocio-kulturális jellemzők között találjuk a vallásosságot és a felekezethez való tartozást, az iskolatípust, a szülők szakképzettségét és anyagi helyzetét, valamint a lakókörnyezetet. A szabolcsi tizenéveseknél a cigánysággal szembeni előítéletességre a kulturális tőke és az iskolai végzettség volt hatással, független a vallásosságtól, az anyagi helyzettől és a lakókörnyezettől. A fiatalok véleményének kialakításában a szülők véleménye bír jelentős hatással. A szülői attitűd hatása a romák negatív megítélése mellett a deviáns csoportokkal szembeni előítéleteknél és a fogyatékkal élőkkel szembeni intoleranciában is tetten érhető.

A nemzeti identitás jellemezőinek tárgyalása a *nemzet- és magyarság-fogalom értelmezéséhez* vezet el az olvasót. A 10-17 évesek és a Keleti fiatalok kutatásokból kitűnik, hogy az anyanyelv és az állampolgárság a két hangsúlyos eleme a magyarságértelmezésnek, míg önmagában az, ha valaki Magyarországon születik, jóval kevésbé számít, mint az előbb említett kritériumok. Ez alapján, a határon túli magyarokat a keleti fiatalok a magyarsághoz tartozónak vélik az anyanyelv, mint első számú kritérium alapján. A magyarság kritériumainak meghatározása mellett a vizsgálat kiterjedt a cigánysághoz való tartozás kritériumainak meghatározására is. A cigánysághoz való tartozást tekintve - a szabolcsi tizenéveseknél - a kritériumok sorában első helyen a származás vagy az önbevallás révén cigány nemzetiséghez való tartozás áll, ami zárt és elutasító cigányértelmezést jelent, hiszen nem tulajdonítanak jelentőséget például a népcsoportra jellemző nyelvnek vagy az együttélésnek. A cigánysághoz való tartozás zárt típusú értelmezésére a fiatalok szocio-kulturális jellemzői közül csekély hatása volt a demográfiai jellemzőknek, a család kulturális tőkájének és anyagi jellemzőinek. A fiatalok zárt vagy éppen nyitott felfogására a szülők magyarságértelmezése, illetve a népcsoporthoz való tartozásról alkotott felfogása volt hatással.

A kutatásban a *nemzeti identitás gondolati konstrukciói és előítéletes attitűdök közötti oksági kapcsolat* vizsgálata az előzőekben felvázolt eredmények ismeretében került napirendre. A keleti fiatalok vizsgálati csoportnál a zárt magyarságértelmezés és államnemzet típusú értelmezés mellett a cigányokkal szembeni hátrányos megkülönböztetés került központi helyre. „A zárt, feltételeket preferáló magyarságértelmezés kirekesztő jellege nemcsak az állampolgári, hanem az etnikai nemzetfelfogással szemben is érvényesül.” – állapítja meg a szerző. Akár zárt vagy nyitott nemzetfelfogás tapasztalható a fiataloknál, sajnos általános a cigánysággal szembeni elutasítás és a negatív diszkrimináció.

Végezetül a szerző a „Következtetések és magyarázatok” fejezetben foglalja össze a kutatás eredményeit. A legfontosabb következtetések:

- A fiatalok előítéletességét tekintve meghatározó a család hatása, vagyis a szülők kisebbségekről alkotott véleménye jelentősen befolyásolja a fiatalok gondolkodását.
- A cigánysággal szembeni előítélet és negatív diszkrimináció a keleti országrészen erősebb.

- A nemek közötti különbség tetten érhető az előítéletességét tekintve, mivel a fiúk előítéletesebbek, mint a lányok.
- Az előítéletesség és a nemzeti identitás közötti feltárt kapcsolat alapján a zárt magyarságértelmezés olyan fiatalokra jellemző, akik szocializációs szempontból hátrányos szocio-kulturális környezetben élnek.
- Az idegenekkel szembeni elutasító magatartás nem jellemző a határon túli magyarok esetében, azonban jóval erősebben jelentkezik a bevándorlókkal kapcsolatban.

Az eredmények rávilágítanak a tizenévesek körében, a rendszerváltás után tapasztalható intoleranciára, ami a demokratikus jogrend ellenére nyilvánvalóan jelen van az országban. Érdeemes továbbgondolni, hogy az ifjúkorból felnőtté vált emberek hogyan viszonyulnak később egymáshoz, és milyen értékeket adnak át gyermekeiknek. Az eredmények ismeretében nem nehéz a válaszokat megfogalmazni.

